

Konferenční aktivity české muzikologie ve vztahu k populární hudbě (zejména se zaměřením na populární hudbu komunistické a postkomunistické Evropy) v posledních letech

■ Jan Blüml

Konference, které by se blíže zabývaly otázkami spojenými s populární hudbou, se ještě v nedávné době v české muzikologii pořádaly spíše výjimečně.¹ Je to možná trochu paradoxní, uvážíme-li, že téma populární („nonartificialní“) hudby bylo integrální součástí výzkumného plánu Ústavu pro hudební vědu ČSAV už od dob jeho založení v první polovině šedesátých let (zejména prostřednictvím osobnosti Josefa Kotka). Na počátku sedmdesátých let byly populární hudbě jako jednomu z hlavních aktuálních témat doby věnovány celé panely respektovaných Mezinárodních muzikologických kolokvií v Brně. V osmdesátých letech byla populární hudba diskutována nejenom na pravidelných setkáních hudebních kritiků i muzikologů často pod záštitou Svazu českých skladatelů a koncertních umělců, ale například také v rámci ostravské konference Janáčkiana, kde s českými badateli diskutovaly pozdější „hvězdy“ oboru Popular Music Studies, jakou byl Peter Wicke.

Po roce 1989 existovala představa, že nové možnosti provozování a poslechu populární hudby (zejména té importované ze Západu) přinesou také nový rozkvět muzikologické reflexe daného stylově-žánrového okruhu. Osobností spojenou s restartem české muzikologie populární hudby v devadesátých letech byl vedle Ivana Poledňáka především Aleš Opekar, který v roce 1991 spoluzaložil československou (později českou) pobočku International Association for the Study of Popular Music (IASPM) a který v červenci 1992 v Praze uspořádal mezinárodní konferenci na téma „Středoevropská populární hudba“ s účastí reprezentativních delegací z obou stran bývalé železné opony.² Šlo o poslední větší akci svého druhu na příštích více než dvacet let.

Reprezentativním setkáním mezinárodního významu se stala až konference „Popular Music in Communist and Post-Communist Europe“ pořádaná Katedrou muzikologie FF UP v Olomouci v březnu 2017 s účastí více než

1 Zde máme na mysli především konference, které se k populární hudbě hlásí přímo svým názvem a chápou dané téma jako hlavní badatelskou prioritu. Populární hudba jako jedno z řady dílčích témat se v posledních letech a desetiletích objevovalo mimo jiné na výročních konferencích České společnosti pro hudební vědu, na kolokviích „Od folkloru k World Music“ v Náměstí nad Oslavou; mimo okruh muzikologie se daného tématu dotýkaly některé akce pořádané Ústavem pro studium totalitních režimů zaměřené na dějiny komunistického Československa a underground, dále pravidelné konference Centra pro studium populární kultury.

2 Viz Aleš OPEKAR: *Konference „Středoevropská populární hudba“*. Hudební věda 30 (1993), č. 1, s. 71–73. Na základě konference byl vydán sborník *Central European Popular Music*, Praha: Czech Branch of IASPM, Ústav pro hudební vědu, 1994.

padesáti hostů včetně světových špiček výzkumu populární hudby.³ Právě olomoucká konference zásadním způsobem přispěla ke sblížení domácích a zahraničních badatelů (ať už muzikologů nebo příslušníků jiných oborů, jakými jsou bohemistika, historie, sociologie, kulturní studia nebo filmová věda) a iniciovala diskusi o možnostech jejich budoucí spolupráce. Jejím reálným výsledkem je několik aktuálně realizovaných i plánovaných projektů, na nichž se olomoucká katedra podílí jako spoluřešitel nebo jako hlavní řešitel (mimo jiné projekt GAČR Jana Blümla a Aleše Opekara na téma „Vývoj zkoumání populární hudby v českých zemích v kontextu střeoevropské kultury a politiky od roku 1945“). Role olomoucké katedry v obnově systematického muzikologického výzkumu populární hudby v českém prostředí má současně i jistou symboliku, uvážíme-li východisko dané instituce v odkazu Roberta Smetany, její vazbu na reprezentativní uměnovědná symposia Václavkova Olomouc pořádaná před rokem 1989 nebo dlouholeté olomoucké působení Ivana Poledňáka v porevoluční době.

Akce, která na olomoucké setkání přímo navazovala jak personálně, tak organizačně, nesla název „Popular Music Studies in Europe“.⁴ Konference se uskutečnila v říjnu 2019 a hostila ji tentokrát Univerzita kardinála Stefana Wyszyńskiego ve Varšavě. Na její realizaci nesl největší podíl místní badatel, jazykovědec a muzikolog Leonardo Masi. V návaznosti na olomoucké setkání byla také ve Varšavě část příspěvků věnována problematice populární hudby v socialistických zemích: Michael Rauhut (University of Agder) analyzoval dokumenty související s populární hudbou v archivech tajné služby Německé demokratické republiky, Ádám Ignác (Maďarská akademie věd) diskutoval přínos první generace výzkumníků populární hudby v socialistickém Maďarsku a Jan Blüml (Univerzita Palackého Olomouc) zaměřil svoji pozornost na recepci skupiny Beatles v komunistickém Československu.

Součástí varšavské konference byl i diskusní panel zaměřený na možnost ustavení mezinárodní institucionální platformy, která by sdružovala výzkumníky populární hudby zemí postkomunistické Evropy. Jeho se aktivně zúčastnil předseda IASPM Rupert Till (University of Huddersfield), za českou muzikologii Aleš Opekar (AV ČR), za Maďarsko, které jako jediná postsocialistická země mělo v dané době v rámci IASPM svoji pobočku, Ádám Ignác, Polsko reprezentovali Darek Brzostek (Univerzita Mikuláše Koperníka v Toruni) a Jakub Kasperski (Univerzita Adama Mickiewicze v Poznani). Jednou z diskutovaných možností bylo založení východoevropské pobočky IASPM, která by reprezentovala postkomunistickou Evropu jako celek a která by organizačně

3 Viz Jan BLÜML: *Popular Music in Communist and Post-Communist Europe: State of Research, Perspectives*. Hudební věda 54 (2017), č. 1, s. 107–109. Na konferenci navazovala kolektivní monografie *Popular Music in Communist and Post-Communist Europe*. Berlin: Peter Lang, 2019.

4 Část příspěvků byla ve formě rozšířených studií publikována v časopise *Zalacznik Kulturoznawczy*. Viz https://zalacznik.uksw.edu.pl/sites/default/files/zalacznik_2020.pdf

doplnila globální strukturu Mezinárodní asociace.⁵ Jako realističtější se však jevil plán ustavení visehradské pobočky IASPM, jejíž zástupci by byli z podstaty geografického určení v těsnějším kontaktu a pojily by je také užší tematické vazby. Právě idea sdružení badatelů na základě konkrétně vymezeného tématu i metodologie se v současné době ukazuje jako logičtější způsob organizace (s ohledem na koordinovaný postup při podávání projektových žádostí, pořádání tematických konferencí, tvorbu finálních syntéz apod.), nežli tomu bylo například ještě v devadesátých let u české pobočky IASPM, která usilovala o národní sdružení zájemců o populární hudbu bez ohledu na konkrétní profesi, specializace, badatelské cíle apod. Idea společné institucionální platformy je stále v procesu promýšlení.

Přímo ve Varšavě bylo domluveno další setkání, jehož organizace se ujal kulturní antropolog Marek Jeziński z Univerzity Mikuláše Koperníka v Toruni. Akce se po několika odkladech kvůli probíhající epidemii uskutečnila virtuálně v září 2021 a nesla název „Regional Experiences and External Influences: Reclaiming Identities by Popular Music in the Digital Era“.⁶ Nad konferencí opět převzala záštitu IASPM. Tematický záběr dvoudenní akce byl poměrně široký: v duchu původních západních Popular Music Studies se hovořilo o sociálních či sociologických kontextech populární hudby, příspěvky se zaměřovaly na otázky genderu a identity, dále populární hudbu v médiích; diskutovaly se rozmanité hudební i mimohudební souvislosti žánrů, jakými jsou progresivní rock, black metal, K-pop nebo elektronická hudba, současně se sledovaly hudební scény a fenomény Evropy, Asie i Jižní Ameriky. Významná pozornost byla ovšem věnována také specifickým otázkám hudby komunistických a postkomunistických evropských zemí: sám Marek Jeziński prezentoval příspěvek o polské hudební publicistice osmdesátých let, Aleš Opekar hovořil o fenoménu rockové regionalistiky v českých zemích po roce 1989, Jan Blüml, Alexandra Grabarchuk (Whittier College, USA) a Ádám Ignác pripravili společný panel na téma „Reception of the Beatles in the Communist and Post-Communist Europe – the Cases of Czechoslovakia, Hungary, and the Russian-Speaking World“. Posledně zmíněný panel zčásti vycházel z tezí chystaného projektu, na jehož přípravě participuje širší mezinárodní tým a jehož cílem je zpracování fenoménu Beatles v zemích střední a východní Evropy sdílejících komunistickou minulost. Jde o významné téma, jehož reflexe v dnes již poměrně obsáhlé světové odborné literatuře věnované nejslavnější hudební skupině 20. století zatím stále chybí.

V roce 2020 se aktivity olomoucké muzikologie propojily s činností Centra pro studium populární kultury⁷, a to na základě společného projektu GAČR

5 <https://www.iaspm.net/>

6 Blíže ke koncepci konference viz <https://www.iaspm.org.uk/regional-experiences-and-external-influences-reclaiming-identities-by-popular-music-in-the-digital-era/>

7 Blíže k činnosti Centra viz <https://cspk.eu/>

na téma „Mládež, hudba a třída v českém postsocialismu“, který připravil badatel z Ústavu světových dějin FF UK Ondřej Daniel. Jedním z projektových výstupů se stala mezinárodní konference „Youth, Popular Music and the Class in Times of Post-Socialist Change“, která se uskutečnila na olomoucké katedře muzikologie v červnu 2021.⁸ Na akci vystoupilo více než třicet badatelů z okruhu různých disciplín: muzikologie, soudobých dějin, sociologie, politologie, kulturních studií, religionistiky, bohemistiky, pedagogiky apod. Úvodních referátů se zhostili literární teoretik Petr A. Bílek a historik soudobých dějin Miroslav Vaněk – osobnosti, které v posledních letech významně přispěly k českému bádání o populární kultuře a populární hudbě, a to nejenom jako autoři článků a monografií, ale také jako pedagogové a podporovatelé mladé generace takto orientovaných výzkumníků. První uvedený host se věnoval tématu proměn venkovských zábavových hudebních skupin éry pozdní normalizace v komerčním prostředí devadesátých let, druhý řečník zaměřil svoji pozornost na problémy interpretace českých populárně hudebních dějin ve světle rozjitřených porevolučních debat o komunistické minulosti. Dvojici doprovodil Radek Diestler jako publicista, autor na poli rockové regionalistiky a zástupce pražského Popmusea⁹ s tématem klubové scény devadesátých let.

V následujících paralelních sekcích byla diskutována široká škála témat, která ve svém souhrnu podávala obraz aktuálního zájmu o populární hudbu v tuzemské vědě. Řada referátů se tím či oním způsobem vztahovala k hudebním subkulturám (punk, skinheadské kapely apod.),¹⁰ což je dlouhodobě populární tematický okruh nejenom u sociologicky orientovaných pokračovatelů myšlenek birminghamské školy, ale také historiků soudobých dějin nebo rockově založených publicistů; řeč byla také o hudební alternativě a folku, kde je situace velmi podobná.¹¹ Vedle uvedených okruhů se ovšem hovořilo také o popu (Johana Ožvold), diskžokejích (Tomáš Kavka a Jakub Machek), aktualizovaných formách lidovky (Ondřej Daniel) nebo black metalu (Miroslav Vrzal jako zástupce Czech Metal Studies¹²). Muzikologický panel reprezentovali Jan Blüml a Aleš Opekar, kteří hovořili o českém zkoumání populární hudby před rokem 1989 a po revoluci; doplnil je Ondřej Jurásek s příspěvkem na téma reflexe a proměny českého jazzového vzdělávání. Konferenci doprovázely dva kulaté stoly se zástupci německých institucí (například Oliver Seibt nebo David-Emil Wickström), kteří diskutovali jednak otázky populární hudby a vzdělávání, jednak představovali novou publikaci *Made in Germany: Studies*

8 Blíže k náplni konference viz <https://brave-new-world.cspk.eu/workshop/>

9 Blíže k činnosti Popmusea viz <https://www.popmuseum.cz/>

10 Příkladem byl referát Miroslava Michely na téma „Punk and Oi! Rebelie? Hledání místa subkultur v Československu na přelomu 80.-90. let“; dále referát Jana Charváta na téma „Legitimizace násilí v textech skinheadských kapel přelomu 80. a 90. let“.

11 Panel věnovaný folku, který akcentoval zejména „krizi“ folku po roce 1989, reprezentovali Petr Šrajer, Martin Simota a Přemysl Houđa.

12 Blíže k činnosti uvedené instituce viz <http://czechmetalstudies.com/home/>

in *Popular Music* (2021); uvedená kniha je dalším příspěvkem do prestižní řady vydavatelství Routledge Global Popular Music Series¹³ (v níž Česko-Slovensko na rozdíl od Polska, Maďarska nebo Jugoslávie na své zastoupení stále ještě čeká). Mezi dalšími zahraničními hosty na konferenci mimo jiné vystoupili Alenka Barber-Kersovan („Urban Music Studies Series of Intellect books“), Wolf-Georg Zaddach („Narrating Popular Music History of the GDR“), Dean Vuletic („The Intervision Song Contest: A Commercial and Pan-European Alternative to the Eurovision Song Contest“), Emilia Barna („Creative Autonomy and Dependencies in the Work of Hungarian Musicians: State, Market and Power Relations from the Regime Change to the ‚System of National Cooperation‘“) a Irena Šentevska („MTV-zation of Serbian neo-folk music in the early 1990s“).

Zatím poslední tuzemská konference, která se dotkla výzkumu populární hudby v zemích komunistické a postkomunistické Evropy, proběhla opět v Olomouci v červnu 2022.¹⁴ Setkání vycházelo z projektu GAČR zaměřeného na činnost Svazu československých skladatelů, na němž místní muzikologické pracoviště pod vedením Lenky Krupkové aktuálně pracuje. Setkání neslo název „Order in Art and Society: Composers' Unions in the Eastern Bloc“ a zúčastnilo se ho okolo dvaceti českých a zahraničních hostů. K významným zahraničním řečníkům patřil Rüdiger Ritter, jeden z hlavních současných reprezentantů výzkumu populární hudby (zejména jazzu) v době komunismu, který hovořil o východoevropských skladatelských svazech rovněž s přihlédnutím k jejich frekventovaným diskusím o jazzu. Jan Blüml a Ádám Ignác přednesli referát, jenž na příkladu Československa a Maďarska rozebíral otázku, do jaké míry skladatelské svazy přispěly k brzké institucionalizaci zkoumání populární hudby v zemích komunistické Evropy.

Spolupráce badatelů na poli výzkumu populární hudby komunistické a postkomunistické Evropy dnes dosahuje již relativně vysokého stupně organizovanosti. V nejbližších letech lze tedy očekávat vznik prvních ucelenějších prací, které překlenou dosavadní často spíše užší přístup k dané látce (limitovaný národnostně i tematicky) a problematiku představí v celé její šíři a mezinárodních souvislostech.

13 Viz <https://www.routledge.com/Routledge-Global-Popular-Music-Series/book-series/RGPMS>

14 Viz https://muzikologie.upol.cz/fileadmin/userdata/FF/katedry/kmu/Aktuality/Program_konference_final__1_.pdf